

Nečas, Ctibor

Závěr

In: Nečas, Ctibor. *Podnikání českých bank v cizině 1898-1918 : rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1993, pp. 107-110

ISBN 8021006439

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122619>

Access Date: 25. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZÁVĚR

Nehledě na řadu úvěrových společenstev, soukromých bankovních domů a nejmenších obchodních bank, reprezentovalo české bankovníctví v předvečer první světové války v podstatě třináct ústavů, které podle výše akc. kapitálu vytvořily následující pořadí: Banka stavebních živností a průmyslu, Banka pro průmysl pivovarský, Moravsko-slezská banka, Akciová banka Bohemia, Agrobanka, Česká banka, Pozemková banka, Moravobanka, Kralobanka, Sporobanka, Pragobanka, Česká průmyslová banka a Živnobanka. První polovina zástupců v uvedené posloupnosti nepřekročila meze malobanky, i když Česká banka a zvláště Pozemková banka k tomu měly poměrně blízko. Postavení středních ústavů zaujímaly Moravobanka a Kralobanka, dále pak Sporobanka s Pragobankou a zvláště Česká průmyslová banka, které chyběl jenom krůček k tomu, aby dosáhla nejvyššího hierarchického stupně. Ten zaujala zatím jenom osamoceně, zato však s pocitem naprosté samozřejmosti Živnobanka, která jako jediná dosáhla statutu velkobanky.

Za hospodářské konjunktury v letech 1907—1912 ovládlo české bankovníctví domácí peněžní trh a vystřídalo na něm bankovníctví českých Němců v jeho dosavadním dominujícím postavení. Předčilo totiž v tomto pětiletí tradiční svou konkurenci v českých zemích, úrovní koncentrace bankovního kapitálu, účastí na tvorbě prvních bankovních koncernů i budováním rozvětvené sítě fil., exp. a směnárén. Na veškerém rakouském bankovním kapitálu se podílelo 13 0/0. Tento podíl i tempo, jakým ho bylo dosaženo, se zdál v rámci celého Předlitavska relativně značně vysoký; opravdovou jeho hodnotu však odhaluje teprve srovnání s 71 0/0 vídeňského podílu, z něhož vyplývá, že české bankovníctví poznamenávala světovost souběžně s provincialismem. Oběma těmito kontrastními charakteristikami se pak vyznačovaly i české bankovní obchody jak doma, tak za hranicemi.

Obchodní činnost v českých zemích zahajoval český bankovní kapitál s určitým zpožděním za vídeňskou a domácí německou konkurencí, které tak mohly v předstihu a bez obvyklého bojového pokřiku postupně obsadit výnosné pozice v průmyslu i v ostatním hospodářském životě. Jednotlivé české ústavy začaly proto poměrně záhy vyhledávat odbytiště pro své přebytečné prostředky na rozsáhlejším teritoriu, které jim nabízel široký vnitřní trh habsburské monarchie. Nejpriznivější podmínky nachá-

zely v okrajových a málo hospodářsky rozvinutých oblastech, kde bylo možno při trvalé poptávce po úvěru požadovat vysoké úrokové sazby a dosahovat maximálních zisků. S menším rizikem pronikaly do vlastních Uher a dokonce i do centrálních oblastí Předlitavska včetně Vídně, kde ovšem panoval tamní domácí kapitál. Výjimečně se uplatňovaly také v cizině a to více za jihovýchodní, resp. severovýchodní hranicemi, než za ostatními, zejména západně orientovanými hranicemi Rakousko-Uherska.

Cílem hlavního proudu české kapitálové expanze byly jižní země a království zastoupené na říšské radě, dále Charvátsko-Slavonsko a konečně i okupovaná Bosna a Hercegovina, v cizině pak bezprostřední sousedé habsburské monarchie, tj. Srbsko, Bulharsko a Rumunsko. Menší proud směřoval na severovýchod do Haliče a Bukoviny a perspektivně se počítalo i s pronikáním do ruského záboru někdejšího polského státu a také do vlastního Ruska. Ojedinele byly objevovány ukládací sféry rovněž v západní Evropě a v USA.

Převážnou část takto vymezeného obchodního teritoria obývali Slované a z této skutečnosti vyvozovala národohospodářská publicistika argumentaci, podle které se vývoz českého kapitálu ztotožňoval s praktickým uskutečňováním slovanské hospodářské vzájemnosti. Tato idea, která ovlivnila i ekonomické projekty novoslovanů, se však ocitla v rozporu slov a skutků zvláště při výkyvech posledního předválečného cyklu, kdy byla podrobena ostré kritice se strany slovenské a haličské klientely.

Územní expanze českého bankovního kapitálu nebyla lemována pouze vítězstvími, ale i prohrami, což vyniká nejlépe z konfrontace zahraničně-obchodních programů jednotlivých českých obchodních bank, především pak dvou protagonistů českého bankovníctví — Živnobanky a Sporobanky.

Živnobanka byla ústavem, který si dobýval podnikatelské ostruhy v existenčním zápase za první hospodářské krize a po ní dlouhotrvající deprese a dosáhl plného uznání během svého vnitřního přerodu v desetiletích na přelomu století, kdy se začal poměrně rychle měnit z banky středního typu ve velkobanku.

Lokální omezení své působnosti se snažila Živnobanka prolomit už počátkem 70. let 19. stol., nepříznivá hospodářská situace však odhalila přílišnou smělost takového pokusu. Jednání o finanční zajištění výstavby tramvajové dopravy v Petrohradě, stejně jako o pronájem uhelných dolů ve Varaždinských Toplicích musela být odvolána a přechodně byla zrušena také netrpělivá jejich iniciátorka — vídeňská fil. Od konce 80. let 19. stol. byly však prostřednictvím brněnské fil. navazovány aktivní běžné bankovní obchody v severních Uhrách, v jižních oblastech Předlitavska a také v Haliči, kde se uskutečnila i první mimořádná transakce — akcionování cukrovaru v Przeworsku.

Po znovuobjevení činnosti vídeňské fil. nabyl vývoz kapitálu na rozměrech, intenzitě i významu. Jeho cílem se totiž stávala celá habsburská monarchie a postupně i peněžní trhy za jihovýchodní a severovýchodní hranicemi. Na tomto obchodním území se realizovaly velkorysé operace, mezi nimiž běžné bankovní obchody ztrácely někdejší jednostrannou převahu a byly stále častěji doplňovány zakladatelskou prací.

Výsledkem této obchodní aktivity se stalo zřizování nebo přisvojování af. v Lublani, Osijeku, Budapešti, Sušaku, Ružomberku a ve Varšavě a pokračující otevírání fil. v takových administrativních a hospodářských centrech, jako byl Krakov, Lvov a Terst. Všechny dceřiné a pobočné ústavy zprostředkovávaly těsný kontakt centrály s mimočeskou klientelou, takže do vznikajícího bankovního koncernu byly postupně začleňovány vedle peněžních ústavů také cukrovary v Przeworsku-Žuczách a v Osijeku, celulózky v Zilině a v Ružomberku, továrna na nábytek v Martině, mlýn v Osijeku, cukrovary v Új-Verbászu a v Szolnoku, podniky na výrobu stavebního materiálu v Krakově a v Terstu.

V souvislosti s vysokým stupněm přímé a nepřímé koncentrace kapitálu změnilo se i znění fy z původního Živnostenská banka pro Čechy a Moravu na nové Živnostenská banka. Změna nebyla samoučelná, neboť jenom uváděla název do souladu s faktickým stavem. Vznikající velkobanka přestala být ústavem, který pracoval výhradně pro české země, a aplikovala svůj obchodní program na území celého Rakousko-Uherska.

Hospodářská nerovnováha, která se brzy po propuknutí první světové války začala projevovat znehodnocováním měny, ovlivnila další vývoj obchodní činnosti centrály i jednotlivých pobočných ústavů a af. Inflačních důsledků bylo využito k posilování akc. jistiny i rezervních fondů. Náhrada za ušlý zisk z běžných bankovních obchodů byla vyhledávána v různých mimořádných transakcích, v obchodu cennými papíry atd. Vídeňská fil. udržela a upevnila postavení, vyplývající z účastí na různých bankách a jejich subkoncernech v Lublani, Sušaku, Osijeku a v Ružomberku. Ostatní mimočeské fil., které po jistou část válečných let úřadovaly střídavě ve svých sídlech a střídavě v Praze, pracovaly s daleko většími těžkostmi, překonávanými jenom příležitostnými a dílčími bilančními úspěchy (např. terská fil. komisionářským obchodem s potravinami, krakovská fil. financováním těžby dřeva ap.). Největší nástrahy přinášela válečná ekonomika obchodnímu spojení s af., které se nacházely v Rusku a Srbsku a jejichž podnikání se v důsledku frontových událostí podstatně omezilo n. bylo přechodně zastaveno.

Živnobanku následovaly od přelomu století v úspěšné územní expanzi Pragobanka a zejména ČPB. První z uvedených ústavů našel pro svůj kapitál trvalá odbytiště v Haliči, kde financoval těžbu a zpracování ropy prostřednictvím fil. v Olomouci a později ve Lvově a v Brodech, a dále na Balkáně, kde aktivoval průmyslové podniky v Čupriji, Jagodině a v Gorne Orjachovici, a v hl. m. Srbska a Bulharska otevřel své pobočné ústavy. Ještě agilněji a v širších rozměrech se prosazovala za hranicemi domácí ekonomiky ČPB, která financovala těžbu dřeva v bývalém Sedmihradsku, Charvátsko-Slavonsku, Bosně, Hercegovině a také v Rumunsku. Systematicky budovala af. v Bukurešti, Budapešti, Záhřebu, Sofii a dokonce i v Paříži a orientovala se jejich prostřednictvím na spojení s nezemědělskou výrobou.

Obchodní programy Živnobanky i obou jejích následovnic se vyznačovaly energickou dravostí. Sporobanka tento typický rys doplnila ještě nenasytnou chamtivostí. Svou působnost zahajovala jako peněžní ústředí českých spořitelen, jehož stanovy vylučovaly provozování některých ban-

kovných obchodů. To však ambicióznímu bankovnímu vedení nijak nebránilo v tom, aby ve snaze vyrovnat se takřka přes noc univerzálním českým obchodním bankám nehnalo ústav do horečné a přemrštěné obchodní aktivity.

Sporobanka se zaměřovala na počátku své činnosti na eskont směnek a emisi bankovních dluhopisů, které povolovala drobným peněžním ústavům v českých zemích dokonce v menším rozsahu, než v obou polovinách habsburské monarchie. Za předválečné hospodářské konjunktury pak v koncentraci kapitálu a v mimořádných úvěrových operacích nejenom dosáhla téhož výsledku, ale mnohdy dokonce ostatní konkurenci překonávala. Dovedně obcházela svá statutární omezení pomocí spol. s r. o. Securitas a Akc. banky Bohemie. Obě tyto af. sama založila a jejich prostřednictvím si pak přisvojovala malobanky a nejrůznější podniky v Budapešti, Vídni, Pule a Opatiji, stejně jako v New Yorku, Bělehradu a v Brodu nad Savom. Vedle tohoto bankovního koncernu si zajistila rozsáhlou klientelu v Budapešti, Martině, Záhřebu, Lvově i v Černovicích, kde poskytovala enormní úvěry a vyčerpávala tím značně své rezervní fondy.

Proti vpravdě spekulativnímu rozvoji se ozývaly stále častější výhrady se strany konkurence i z řad vlastních akcionářů, které přerostly v nelibostnou kritiku po odhalení riskantního spojení Sporobanky s ukrajinskými a rumunskými peněžními ústředími v Bukovině. Jen s velkým vypětím se podařilo vyvést ústav z hrozící situace a vrátit jej původnímu poslání. Přispěla k tomu i inflace v letech první světové války, kdy bylo možno zbavit se postupně všech tíživých závazků z převálečného období a uvést obchodní program do souladu se stanovami.

Obtíže Sporobanky za hranicemi domácí ekonomiky pronásledovaly z analogických příčin také některé jiné ústavy, jako byla Kralobanka, Česká banka a Moravsko-slezská banka.

Samostatnou cestu v mimočeských bankovních obchodech zvolily Moravobanka, Pozemková banka a Agrobanka. Všechny tyto ústavy přes krátkost času, která jim v období rakousko-uherského imperialismu zbývala, svými bilančními výsledky dokazovaly, že specializací se dalo dosáhnout kýženého ovoce rychleji a bezpečněji, než univerzálním bankovním podnikáním.